

A cselekvő értelmiség belső szabadságáról

Interjú Ekler Andrea irodalomtörténésszel

Ekler Andrea kritikus, szerkesztő, etnográfus. Irodalomtörténeti és -kritikai írásai *Létra az örökléthez* (Magyar Napló, 2004), „*A közöny az ördög karosszéke*” (Felsőmagyarország Kiadó, 2008) és *A szabadság hívása* (Orpheusz Kiadó, 2014) címmel jelentek meg. Irodalmi munkásságáról, az irodalomtörténet kérdéseiről beszélgettem vele.

– *A pécsi egyetemről kerültél a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem doktori iskolájába, Görömbei András szárnyai alá. Úgy emlékszem, a doktori témának is köze volt ahhoz, hogy nem maradtál Pécsen. Milyen irodalmi szemléletmódot adott az akkori (kilencvenes évek közepi) Pécs, mennyire tudtál ezzel azonosulni, s mi fogadott ehhez képest Debrecenben? Hogy élted meg ezt a váltást?*

– A könyvek szeretetét, a kultúra iránti igényt a szüleimnek köszönhetem. Bármilyen anyagi helyzetben voltak, könyveket vásároltak, színházba, operába, kiállításokra vittek. Amikor lehetett, kirándultunk, arra törekedtek, hogy a testvérem is, én is megismerjük az országot, amelyben élünk. Nyitottságra neveltek bennünket, arra, hogy figyeljünk az összefüggésekre, és mindig kérdezzünk. Fontosnak tartották, hogy legyenek céljaink, terveink. A terveim elég gyakran változtak akkoriban, inkább álmodoztam, mint terveztem. Az egyetemről például. Olyan helynek képzeltem, ahol az emberek sokat olvasnak, és szenvedélyesen beszélgetnek, vitatkoznak. Így izgalommal és várakozással érkeztem Pécsre 1991-ben. A rendszerváltozás után, mint minden, az oktatás struktúrája is átalakulóban volt. Ha jól emlékszem, akkoriban csak szakpárokra lehetett

jelentkezni, és Pécs volt az egyetlen olyan hely, ahol kísérleti jelleggel irodalom–nyelvészet szakot indítottak. Mivel éppen az irodalom és a színháztudomány érdekelt legjobban, örültem ennek a lehetőségnek. Még nem volt kreditrendszer, szakoktól függően kisebb csoportokat alkottunk, amelyek alkalmat adtak egymás alaposabb megismerésére és a műhelymunkára. A kötelező tantárgyak mellett számos izgalmas témájú szeminárium közül válogathattunk, és sok tanáregyeniséget ismerhettünk meg. Mindenki lehetőséget kapott arra, hogy az érdeklődésének megfelelő órákat válasszon. Érkeztek tanárok Budapestről, Szegedről, vendégtanárok külföldről is. A magyar és a világirodalom mellett nagy hangsúlyt helyeztek az elméleti képzésre is. Nem volt „uralkodó” szemléletmód. A magam részéről arra törekedtem, hogy minél több nézőpontot, művek értelmezéséhez vezető utat megismerjek. Számomra ez az időszak a tanulásról és az útkeresésről szólt. Nem tudtam lehorgonyozni egyetlen téma mellett, egy szak(pár), sőt egy egyetem mellett sem. Tanultam akkoriban drámapedagógiát Kecskeméten, belekóstoltam a filozófiába Pécsen és Debrecenben, a művészettörténetbe Debrecenben, a színháztudományba Miskolcon, Kolozsvárott, majd Pécsen, ahol éppen akkor indult ez a szak.

Másodéves koromban jelentkeztem néprajz szakra is. Nyertem pályázatot az erdélyi udvari színjátszás témájában, sokat foglalkoztam drámákkal, kortárs lírával, a szakdolgozatomat pedig Krúdyról írtam. Akkoriban már megjelent néhány kritikám Ács Margit támogatásával a Kortársban és a Magyar Naplóban, de nem rendelkeztem még kiforrott szemléletmóddal. Ez nem az egyetem kínálta lehetőségeken múltott. Az egyetem egy zsiszegő, színes szellemi központ volt. Nagyszerű tanárokkal találkoztam, akiktől sokat tanultam. Sorolhatnám a neveket, de csak három tanárt említenék, akiknek több óráját látogattam, akikkel sokat gondolkodtunk együtt: Váróczi Zsuzsa, V. Gilbert Edit és Rohonyi Zoltán. Több diákot vonzott az irodalomelmélet, például Thomka Beátának vagy Kulcsár Szabó Ernőnek már akkor sok tanítványa volt. Ha arra utal a kérdésed, hogy a posztmodern vagy más elméletek dominánssá váltak volna akkor, csak nemmel tudok felelni. Több irodalomelméleti vizsgámon vitatkoztam is, s ennek nem láttam hátrányát. Miután végeztem, szükségem volt egy kis időre, hogy a tanultakat fel tudjam dolgozni. Eszembe sem jutott, hogy Pécsre jelentkezsem doktori képzésre. Még folyamatban voltak tanulmányaim más szakokon, dolgoztam is. Aztán hiányérzetem

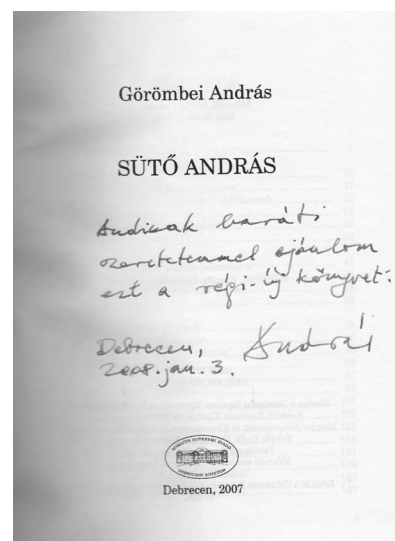
támadt. Sokat foglalkoztam Baka István lírájával, s írtam egy levelet Görömbei Andrásnak, hogy hozzá szeretnék jelentkezni doktorandusznak. Ő, a rá jellemző módon, alapos választ küldött. Ismeretlenül is fogadott, tanácsokat adott, és kérte, hogy módosítsam a témámat, mert az egyik tanítványa már Baka Istvánról ír monográfiát. Éppen te voltál az a tanítvány. Különös, talán szentimentálisnak is tűnik, de már a levelet olvasva is úgy éreztem, hazaérkeztem. A csoportunk rendkívül különböző egyéniségekből állt. Hosszú beszélgetésekre és vitákra emlékszem, amelyeket Görömbei András nagyszerűen koordinált. Senkit sem akart megváltoztatni, mindenkinek a saját útján nyújtott támaszt. Az önismeretet, az identitástudatot egyéni és közösségi szinten is elengedhetetlennek tartotta. Ennek megfogalmazásában, elmélyítésében is nagyon sokat köszönhetek neki. Hiteles példája volt annak, ami szemléletét alapvetően meghatározta: a sorsközösséget, a kulturális hagyomány megőrzését vállaló elhivatott szolgálatnak. A szellemi, morális válsággal szemben folytatott küzdelemnek. Új impulzusokat kaptam. A váltás vagy inkább változás nem Pécs és Debrecen között történt, hanem tanár úr és a műhelymunka hatására bennem.

– Görömbei András, akkor már intézetigazgatóként, nemcsak egy magyar tanszéket irányított, nemcsak a doktori iskola egyik vezetője volt, hanem egy irodalmon in-neni és túli szellemi műhely közép-pontja. Kik is voltak még rajtunk kívül az ő akkori doktori programjának hallgatói? Gerliczki András, Penckófer János, Chován István, mind más utat jártak, jártunk

be, de mindegyikünk útját valami képp Görömbei tanár úr alapozta meg. Te hogy látod, irányítúje volt-e a te irodalmi utazásaidnak?

– Az általad felsoroltakon kívül még Nemes Ritára emlékszem.

Görömbei András láthatatlan módon egyengette az utunkat. A publikációk, konferenciák, egyesületek, társaságok révén bevezett bennünket az irodalmi életbe. Egyre több szerkesztőséget, társaságot, szerzőt ismerhettem meg, találkozhattam más tudományok kutatóival, képzőművészekkel, zeneészekkel, előadóművészekkel, és nem utolsó sorban olvasókkal. Sok meghatározó ismeretséget, barátságot köszönhetek neki. Először neki vettem fel, hogy ki kellene adni Németh László irodalommal kapcsolatos írásait. Meghallgatta a koncepciót, és elhívott a Németh László Társaság soron következő találkozójára, amelyet Németh Ágneséknél tartottak. Azt a napot soha nem fogom elfelejteni. Beléptem, a szobában Németh László relikviái, hangos társaság, Ágnes és férje, Lakatos István, akik maguk is hozzájárultak a Németh-recepcióhoz, és vendégek a Németh-életmű elhivatott kutatói, közöttük Görömbei András, Monostori Imre, Domokos Mátyás. András a maga közvetlenségével felvetette, hogy vitassuk meg az ötletemet. Ájulás környékezett, nem nagyon emlékszem, mi történt, arra eszméltem, hogy befogadtak, beszélgetünk, vitatkozunk egymással, velem, végül egyetlen kételkedő maradt, a többiek támogatottak. Az ötlettel felkerestem Oláh Jánost, a Magyar Napló Kiadó vezetőjét, akinek szintén rendkívül hálás vagyok, mert azonnal rábólintott a kezdeményezésre, és attól kezdve a mai napig dolgozom

Görömbei András Sütő Andrásról írott dedikált monográfiája

ezen a kiadáson. És ez csak egy a sok meghatározó találkozás közül. A másik ilyen élményem az volt, amikor Görömbei András meghívott egy Hitel-estre. Találkozhattam a Hitel szerkesztőivel, szerzőivel, olvasóival. Neki köszönhetem, hogy személyesen is megismerhettem Csoóri Sándort, Ágh Istvánt, Lázár Ervint, Vathy Zsuzsát, Nagy Gáspárt, Kovács Istvánt, Sütő Andrást, Szokolczay Lajost, Cs. Nagy Ibolyát, Márkus Bélát, Ablonczy Lászlót és még sorolhatnám a neveket. Kialakult egy társaság, amelynek te is része voltál, N. Pál Józseffel, Léka Gézával, Papp Endrével, Falusi Mártonnal és másokkal, sokat beszélgettünk, vitatkoztunk.

Azáltal, hogy bevezetett bennünket a kulturális életbe, nem késve, folyóiratokból értesülhettünk meghatározó problémákról, kérdésekről. Úgy éreztem, valóban részt vállalhatunk egy végeláthatatlan munkából. Élveztem az új hatásokat, erőt adott, újra tudtam lelkesedni, elhivatottságot éreztem. András saját tudományos, és azzal összeforva személyes példáján keresztül „cselekvő” értelmiségi létre nevelt bennünket. Arra, hogy

az értelmezés egyben létértelmezés is, egy tágabb közösség, az egyetemes ember sorsproblémáira, ontológiai kérdéseire irányul.

Visszakanyarodva a Görömbeitanítványokhoz, nem csupán én éreztem így. A mi szűkebb körünk mellett több generáció maradt a pályán tanárként, szerkesztőként, kutatóként, kritikusként, néhány nevet említve: Bertha Zoltán, Jánosi Zoltán, Vallasek Júlia, Elek Tibor, Babus Antal, Gróh Gáspár, Ködöböcz Gábor, Lajtos Nóra.

– *A kilencvenes évek közepén minden „mértékadó” orgánus a posztmodern irodalomelmélettől volt hangos. A debreceni magyar irodalom tanszéken is a legújabbban begyűrűző elméletek (félleg emésztett) teóriáit tanultuk a Bevezetés az irodalomelméletbe című kurzuson. Emlékszem viszont, hogy te mindannyiunknál tájékozottabb voltál e téren, nyilván a pécsi iskola révén is. Eltelt azóta húsz év, a nagy posztmodern elbeszélés (Heideggerrel, Jausszal és Gadamerrel a középpontban) azóta ezernyi szilánkra, részirányzatok sokaságára esett szét. Megvonható-e ma a mérleg, mit kaptunk, mit tanulhattunk a posztmodernről? A nyelv uralhatatlansága, a nagy elbeszélés vége, a történet vége, a depoetizáló költészet (hogyan csak néhány hívószót említsek): mindez korjelenség volt csupán, vagy végérvényesen megváltoztatta az irodalomról vallott felfogásunkat?*

– Pécssett színvonalas elméleti képzést kaptunk. A filozófia és a néprajz révén is sokat foglalkoztam elméleti kérdésekkel. Az általam említett kurzus nem szolgált meglepetésekkel, áttekintő jellege volt, ahogy a címe is ígérte. A posztmodern sokak számára

hasonló „paradigmaváltás” volt, mint például egykor a reneszánsz filozófiai háttéré, újításai, vagy később az „izmusok”. Sosem láttam egységesnek. Az alkotók és befogadók részéről mindig is természetes volt, hogy valamilyen módon viszonyultak a nyelvhez, a történethez, a poétikai kérdésekhez. A sok változás közepette ez tekinthető állandónak. A viszony értelmezése, mint a létértelmezés és önkifejezés része. A posztmodern irányzatai is lehetőségek. Érdeklődéssel olvastam a „posztmodern” irodalmat és az elméleti írásokat. Nem sodortak magukkal. Időnként át kell gondolni terminológiai kérdéseket, újra kell definiálni a fogalmakat. Az sem egyedi, hogy az értelmezéshez ki-kí speciális nyelvezetet javasol, mert úgy véli, ez elengedhetetlenül szükséges a tudományosság jegyében. Érzelmileg intelligencia kérdése, ezt ki hogyan találja. Az irodalomtörténet nem szűkölködik pökhendi, saját értékrendjét mércének tartó egyéniségekben. Ez akár tekinthető természetesnek is. Voltaképpen minden változás sért valakit. Engem a félművelt nyikhajok, a különféle áramlatokhoz csapódó szerencselovagok bosszantanak. A posztmodernnel kapcsolatos vitának voltak termékeny, indulatoktól nem mentes, de értelmes mozzanatai. Voltak azonban, akik szigorúan csak szóban parasztnak nyilvánítottak mindenkét, aki másként gondolkodott. Ez zavart, és zavar ma is. Annál is inkább, mert ha már a fogalmaknál tartunk, elképzelésük sem volt arról, mit jelentett a „parasztság”, milyen folyamatokon ment keresztül, s a minősített kutatók munkáiról is csak hallomásból értesültek. Vagy képtelenek voltak

megérteni, mi a különbség a népi és a népies között. Idővel ezek az emberek eltűntek. Ez természetesen nem a posztmodern műveket, értelmezési kísérleteket minősíti. A posztmodern egyértelműen nem tűnt el nyom nélkül. Itt maradtak a művek, reflexiók. Különös: magyar viszonylatban számomra sok esetben nem volt egyértelmű, hogy az elmélet hat az alkotókra, vagy az alkotók műveire reflektálnak az irodalomtörténészek, kritikusok. Az 1990-es évek közepén úgy éreztem, felcserélődtek a szerepek, számomra ijesztő módon eltolódtak a hangsúlyok. Nekem nagyon fontos a szabadság, de ügyelek arra, hogy szabadságom csak addig terjedjen, amíg azzal a másik emberét nem sértem. Tolerálok más nézeteit, de elvárom, hogy a másik ember ugyanígy viszonyuljon az én nézeteimhez. Felháborítanak a mesterségesen szított ellentétek. Görömbei Andrásnak adok igazat: a széthúzás, ellenségeskedés eltiporja az értékeket. Kinek az érdeke ez?

Nem az éppen feltűnő elméletekkel van probléma. Azok csak reflektálnak, válaszokat keresnek az éppen aktuális változásokra. Értelmezési kísérletek. Az okoz inkább gondot, ha egy-egy irányzatot magas lóról kizárólagossá akarnak tenni. Abban az esetben zavaró, ha világosan látható, hogy valaki az adott elméletet, megközelítési módot csak érdekből képviseli, nem meggyőződéssel vallja. Baj az, ha ez agresszív kultúrpolitikává válik, veszélyeztetve emberek létét, egzisztenciáját.

Visszatérve a posztmodernre, úgy gondolom, hogy konkrét személyek és konkrét írások hatásáról lehet beszélni. Nincs és nem is volt Magyarországon egységes

„posztmodern iskola”, ahogy a „Görömbei-műhely” sem egységes.

– *Pécsett magyar-néprajz szakon végeztél. Az etnográfia menyiben gazdagította az irodalomra való rálátásodat?*

– Az etnográfia nagy ajándék az életemben. Tiszteletet, fegyelmet, alázatot tanultam a gyakorlatok során. Egy adott társadalom etnográfiai ismeretei alapvető részei az egyéni és közösségi identitás, önmegismerés folyamatának. A folklór hozzátartozik az általános műveltséghez. Németh László egyik alapelve volt, hogy úgy lehet megoldást találni a magyarságot érintő kérdésekre, ha ismerjük az adott közösséget. Ezt a közösséget nem csak a nagyvárosok lakói alkották és alkotják, a vidék megismerése elengedhetetlen feladat. A mindenkori kortárs társadalmi folyamatok megértését is segíti például a hagyományos közösségek felbomlási folyamatának vizsgálata.

Az etnográfia révén közelebb kerültem az irodalmi szociográfiai megértéséhez, sőt, láthatóvá váltak a tévedések, izgalmas volt a szociográfia elméleti kérdéseinek boncolgatása.

A viseletek, tárgyak, a néphit, a profán és szakrális harmóniája, a néptánc, a népzene, a közösségi formák, a népi építészet, s főként a mondák, mesék, balladák, igaz történetek hatottak és hatnak az irodalomra, ahogy az irodalmi művek is visszahatnak a folklórra.

Kutatásaimat befolyásolták irodalmi, nyelvészeti, filozófiai, művészettörténeti tanulmányaim. Munkámat Nagy Ilona támogatta, aki lenyűgöző klasszikus műveltségével, tudásával, szórakoztató stílusával, humorával, közvetlenségével, emberségével előadásai és beszél-

Tokaji Írótábor, 2008 – Barátokkal (Balról jobbra: Chován István, Nagy Gábor, takarásban Erős Kinga, Ekler Andrea, Elek Tibor, Babus Antal, Sturm László)

getéseink során szinte az első pillanattól kezdve magával ragadott. Szövegfoklort tanított, a népmesék, népmondák, népballadák, igaz történetek, egyéb műfajok történetét, értelmezési, elméleti kérdéseit. Bizonyosak lehettünk abban, hogy kézhez kapjuk a legújabb magyar és nemzetközi kutatási eredményeket. Alaposságra, pontosságra, gondolkodásra, kreativitásra biztatott bennünket. Nagy Ilona a legfurcsábbnak tűnő értelmezési ötleteimet is támogatta. Az ő vezetésével a saját dejtári gyűjtéseim értelmezési kísérleteként kidolgoztam egy lényegében hermeneutikai alapú megközelítési módot, az úgynevezett „magyar iskola” egyéniségkutatásban elért eredményeire alapozva. Több tanulmányt publikáltam ebben a témában, és dolgozom egy falumonográfián is. A kilencvenes évek második felében és a kétezres évek elején nemzetközi színvonalú tanári kar tanított Pécsett: Nagy Ilona, Pócs Éva, Andrásfalvy Bertalan, Filep Antal, Kisbán Eszter,

Vargyas Gábor, és még sorolhatnám. Hatalmas lehetőséget kaptunk azzal, hogy tőlük tanulhattunk.

– *Kritikusként, illetve szerkesztőként a Babits Kiadónál, a Magyar Naplónál, a Szépirodalmi Figyelőnél, később NKA-kurátorként folyamatos kapcsolatban voltál és vagy a kortárs irodalommal. Hogy érzed, mennyiben változott a rendszerváltozás után az irodalom társadalmi státusza? Igaz-e, hogy az irodalom elveszítette társadalomformáló szerepét? Vagy amikor ilyesfélét gondolunk, alábecsüljük a Harry Potter-féle művek szerepét és hatását? Lehet, hogy Claire Kenneth, Stephen King vagy a Star Wars hatékonyabban alakítja a társadalmat, az emberek attitűdjét, mint egykor Illyés vagy Németh László?*

– Úgy gondolom, az általad felsorolt népszerű szerzők és művek nem írják, nem is írhatják felül Németh László vagy Illyés Gyula alkotásainak, közösségi szerepvállalásának egykori társadalmi, kulturális hatását. Eszemben sincs

lebecsülni az általa említett szerzők, művek hatását, egyértelműen figyelembe kell venni őket. Sikeres üzleti vállalkozások is, komoly marketinggel. Emellett a kultúra nem rentábilis, hagyományosan mecénásokra, támogatásra szoruló más hangjait nehezen lehet meghallani. A médiumok nagy része is a könnyebb utat választja, illetve üzleti alapon, a reklámértéket veszi figyelembe, így a fizetett reklámkampányok is az említett műveket népszerűsítik. Vannak jó próbálkozások: kulturális műsorok a televízióban, rádióban, a Zeneakadémián igényelhetők ingyenes jegyek bizonyos előadásokra, a diákok számára a könyvtárak, kiállítások elérhetőek, számos színház jelképes összegért árul diákjegyeket. Mégis a könyvtárakban, a színházakban, a komolyzenei, és egyébként például a színvonalas rockzenei rendezvényeken, művészeti találkozókban nagyjából ugyanazokat az arcokat látod. A társadalom sosem volt egységes, most úgy látom, ijesztő módon szakad sokfelé, és kölcsönösen nem halljuk egymás hangját. A szűkebb vagy tágabb értelemben vett közösségért aggódó értelmiségi léthez már-már tradicionálisan hozzátartozott a válságtudat. Mindig akadtak olyan történelmi, gazdasági, társadalmi folyamatok, amelyek ezt előidézték, indokolták. A rendszerváltozás után a fogyasztói, jóléti társadalomban morális, kulturális válságról beszélni nem új keletű. A kultúra válsága társadalmi problémákra utal, jelenleg ez nem magyar, még csak nem is európai, hanem globális probléma. Az egyéni és közösségi identitás alapja a kultúra, a nyelv. Ha ezek veszélybe kerülnek, maga az emberi lét válik kérdésessé.

Ezért ma mindennél fontosabb a cselekvő értelmiségi szerepvállalás. Mindenki a maga módján tehet lépéseket. Fontosnak tartom a személyes találkozásokat, a fiatalok közvetlen megszólítását. Fel-emelő, további munkához erőt adó tapasztalataim vannak ezzel kapcsolatban. A hagyomány állandóan változó tartalommal bír, folyamatosan bővül, dinamikusan változik. A hagyomány megőrzésének, átadásának módját is tanítani kell. Elsősorban személyes példával.

– *Visky András és Baka István szerepverseivel foglalkoztál PhD-hallgatóként, majd életműved centrumába – a kortárs irodalom mellett – Sütő András és – elsősorban – Németh László került. Hogy zajlott ez a folyamat? A külső körülmények hozták így, vagy mindez egy belső út lenyomata?*

– Amikor megtanultam olvasni, mindent elolvastam, ami az utamba akadt. Úgy éreztem, hogy szabad lehetek, kinyílt a világ, titkok nyomába eredhetek. Mindig fontos volt számomra a szabadság. Mint már említettem, az irodalom terén is annyi minden érdekelt. Az alkotói szerepek, szerepjátékok, azok változatai mindig is foglalkoztattak. Krúdy regényeit is ebből a szempontból vizsgáltam, a huszadik századi magyar líra pedig igen gazdag ebben a tekintetben is. Foglalkoztatott ennek hagyománya, elméleti vonatkozásai, megjelenési formái. Mivel már készült Baka-monográfiád, kiterjesztettem a témát más szerzőkre is. Aztán belevetettem magam a Németh-életműbe, fantasztikus köteteket kaptam, hogy írjak rólok kritikát, további szép feladatok, kihívások elé kerültem, és sok más szerző és problematika is fon-

tossá vált számomra. Szerkesztőként is dolgoztam, napi szinten érintettek az irodalom, kultúra kérdései, problémái.

– *Németh László irodalomtörténeti írásainak gyűjteményes kiadását Te szerkesztetted a Magyar Naplónál. Németh Lászlónak, csak kiragadott példaként, a magyaros verselésről vagy a bartókiságról írott tanulmányai, ma már tudjuk, alapvető irodalomtörténeti felismerések. Mindemellett párját ritkítóan széles rálátása volt a világirodalomra, és éles szemmel követte a kortárs magyar irodalmi folyamatokat. (Talán csak (?) József Attilára bizonyult meglepően „süketnek”.) Mennyire érvényes ma Németh László irodalomszemlélete? Olvashatjuk-e a mai szerzőket Németh László irodalomfelfogását követve, vagy ez eleve anakronizmus?*

– Németh László nem írt irodalomtörténetet. Az életműsorozatban található olyan kötetek, amelyek magyar vagy világirodalomról írott tanulmányait, esszéit, kritikáit tartalmazzák, de ezek inkább gyűjtemények, nem tekinthetők irodalomtörténetnek. A *Szophoklész* című tanulmányában világosan kifejti, hogy noha vágyakozna egy saját irodalomtörténet megalkotására, belátja a vállalkozás teljesítésének lehetetlenségét. Éppen lenyűgöző műveltsége és maximalizmusa szabhatárt tervének. Tudja, hogy az anyaggyűjtés során újabb és újabb cédulákkal gazdagodna, és irodalomtörténete sosem alkothatna egészet. A Magyar Napló által kiadott sorozat így szubjektív irodalomtörténetként olvasható. A kötetek tanulmányokat, esszéket, kritikákat, színikritikákat tartalmaznak, amelyek a tárgyalt szerzők krono-

lógijában követik egymást. Eddig három világirodalmi és három magyar irodalommal foglalkozó kötet jelent meg. A legutóbbi 2017-ben, *Tények, titkok, varázslatok* címmel. A szövegeket az eredeti publikáció, vagy esetleg fennmaradt kézirat alapján adtuk közre, kiküszöbölve a cenzúra és a közlések során bekövetkezett szövegromlás káros hatásait. Olyan szövegeket is találtam, amelyek ez előtt nem jelentek meg kötetben. Ez a szubjektív irodalomtörténet a tárgyalt szerzők, művek, tendenciák, elméleti kérdések mellett magáról a szerzőről is szól. Szemléletmódjáról, műhelytitkairól, alkotástechnikájáról, személyiségéről. A „történetből” felsejlik saját alkotói útja is. Történet és valóság összefonódva tár fel tényeket, titkokat, varázslatokat.

Számos szerzőről Németh László írt először Magyarországon. Kifinomult ízlése volt. Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet vele vitatkozni. Sőt, ha például a gimnazistáknak tartott előadásait olvassuk, kifejezetten vitára, önálló gondolkodásra serkent. Az „igazi olvasót” keresi, a „befogadót”, akinek egyéni meglátásai, következtetései, érzései vannak olvasmányával kapcsolatban. Voltak szerzők, akik távol álltak tőle, és voltak olyanok is, akiknek túlzott bizalmat előlegezett. Ezeket az írásait olvasva én óvatosan alkotok véleményt. Ne felejtjük el, hogy mi lezárt életműveket olvashatunk, nem kortársakként. Egyszer kísérletképpen végeztek egy „sznob tesztet”, amelyben például József Attilától származó idézet szerzőjeként kevésbé ismert szerzőt jelöltek meg, egy sarlatánsághoz pedig odaírták József Attila nevét. Mondanom sem kell, a József

Attila nevével jegyzett szöveg tettszési indexe volt nagyobb. Az olvasók kánonok alapján ítélnék? Félre ne érts, József Attilát zseninek tartom, amikor gyárban dolgoztam, úgy ütöttem el az időt a munka mellett, hogy a verseit mondogattam magamban. Kassák valamennyi kötetét olvastam életem egy szakaszában. Emellett egyáltalán nem zavar, hogy Németh Lászlónak voltak kritikus észrevételei műveikkel kapcsolatban. Saját meglátásait közölte, amelyek között – azért ezt se hallgassuk el – voltak dicsérő szavak is. A mindenkori kritikus a kortárs művek megközelítésekor rizikót vállal. Válaszolva a kérdésre, nem kell, hiba is lenne az ő szemével olvasni az általa tárgyalt műveket. Viszont adhat egy más, új perspektívát. A szempontjai izgalmasak, az érzései felkeltik a figyelmet, összegzéseiből pedig sokat lehet tanulni. Irodalomszemlélete gazdagítja a magyar és a világirodalmat, egy hang, karakán vélemény az elméleti munkákat tekintve, és adalék az olvasó számára.

– *Jól tudom, hogy soha egyetlen lépést sem tettél azért, hogy bármilyen funkcióhoz juss a magyar irodalom intézményrendszerében, a feladatok valahogy mégis megtaláltak, miként, nyilván Németh Lászlóval kapcsolatos írásaid után, a Németh László Társaság is tagjai közé hívtak. Tagja vagy a Tamási Áron Alapítványnak. Van fogadókészség e társaságok munkájára, kíváncsiak még az emberek a „régire” szerzőkre? Szélmalomharc vagy felelősségteljes szolgálat?*

– Valóban, sosem tettem egy lépést sem semmilyen funkcióért. A feladatok egyszerűen megtalál-

nak. Amit teszek, amiről álmodom, az nem funkciók függvénye. Mindkét társasággal kapcsolatban átéltem nagyszerű pillanatok. Amikor úgy éreztem, sokan gondolják úgy, hogy van értelme az ezekhez hasonló társulásoknak. Ha hozzájárulhatsz ahhoz, hogy akár egy olvasóval több legyen, hogy valamilyen értéket őrizz, örökíts, hogy másoknak örömet szerezz, voltaképpen te magad kapsz ajándékot. Úgy gondolom, hogy egy kritikusnak feladata az éppen aktuális kánonban, vagy inkább párhuzamosan létező kánonokban helyet találni azoknak a szerzőknek, műveknek, akiket, amelyeket jelentősnek tart. Németh László véleménye szerint a keresletet a kínálat is meghatározza, vagyis a mi felelősségünk, hogy egyáltalán legyen lehetősége az olvasónak választani. Hogy például Németh László vagy Tamási Áron művei is újabb és újabb kiadásokban ott szerepeljenek a könyvesboltok polcain, lehessen róluk, műveikről hallani konferenciákon, viták során. Egy társaság, egy alapítvány egyfajta hagyományörzés. Idealista vagyok, de természetesen érzékelem az érdeklődés csökkenését. Elkekerít, hogy lassan az egyetemeken sem ajánlják Németh László vagy Tamási Áron műveit, a diákok így lehetőséget sem kapnak megismerésükre. Ezért fontosak a rendhagyó irodalomórák, a pályázatok, a versenyek, amelyek alkalmával fiatalokkal találkozhatunk és beszélgethetünk. Nem vagyok harcos típus, a szolgálat kifejezés pedig nagyobb tetteket illet. Nincs küldetésstudatom. Egyszerűen csak azt teszem, amit belső igényből fakadóan tennem kell.

Nagy Gábor